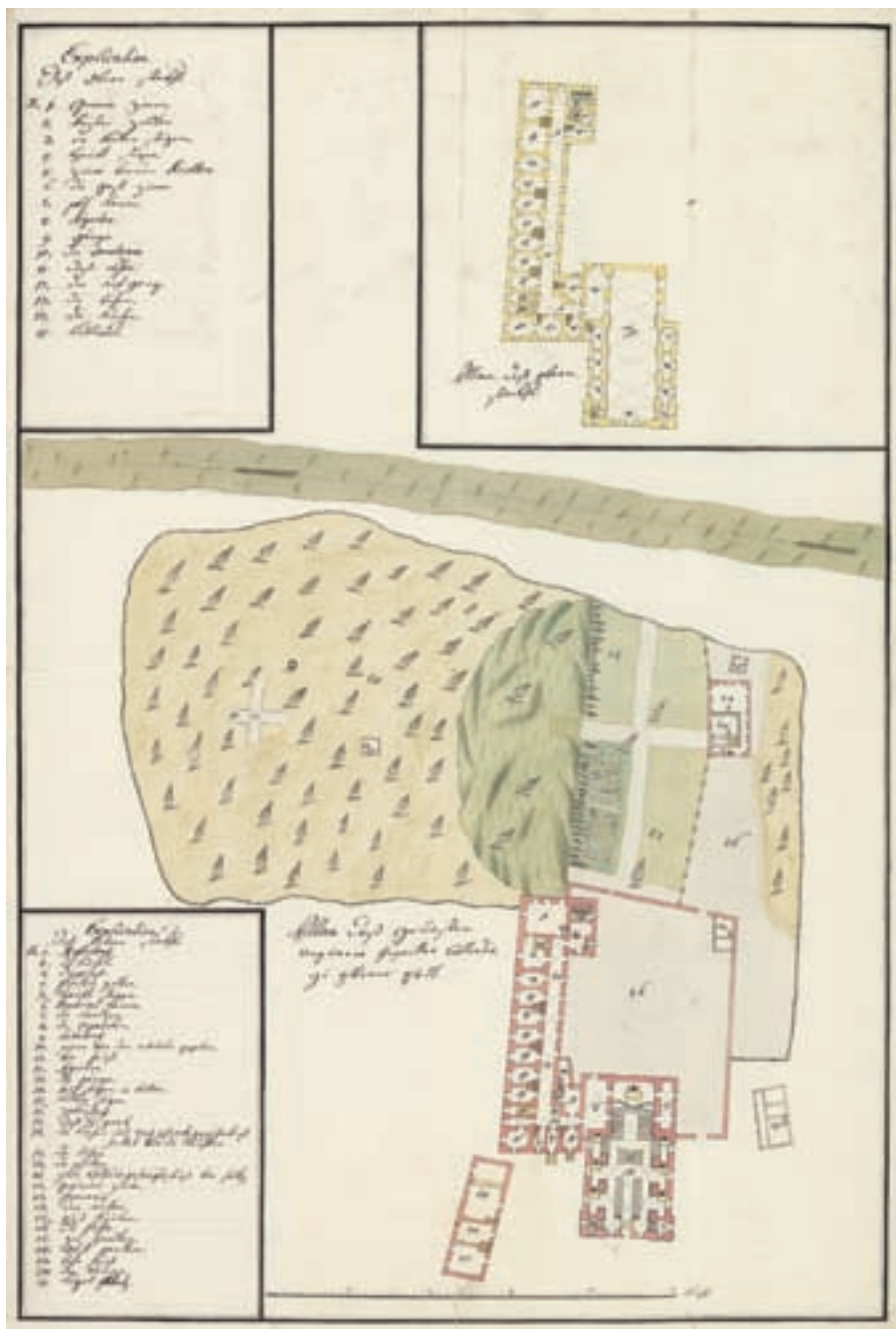

Ungvár (Ужгород), egykori jezsuita templom, görögkatolikus székesegyház

1. A jezsuita templom és kolostor alaprajza (1774)

A JEZSUITA TEMPLOM ÉPÍTÉSE

Homonnai Druget György (1583–1620), az 1600 körül katolizált felső-magyarországi főúr, 1615-ben alapított jezsuita kollégiumot Homonnán (Humenné). Az állandóan változó politikai helyzetben nem sokáig tudott zavartalanul működni a rendház, szerzeteseinek 1619-ben már menekülniük kellett. Néhány évvel később (1626) az alapító fia, a szintén buzgó katolikus Drugeth János (1609–1645) visszahívta az elűzött jezsuitákat, akik húsz év múlva Ungvárra települtek át.¹

Drugeth János 1640. július 31-én bocsátotta ki a kollégium alapítólevelét, amellyel a homonnai intézményt hivatalosan is átköltöztette a központibb fekvésű, szintén a család birtokán lévő városba, Ungvárra. Az új rendház alapító levelének negyedik pontjában rögzítették, hogy *a Collegiumnak és az Iskoláknak tagas fölállítására, együtt az jövődő Templum fundusaival, azt maghunk költségben megszerezzük és máshová szállítjuk onnét a lakosokat.* Az építkezéshez szükséges anyagok és kézi-erő biztosítását is magára, illetve örököseire vállalta, majd elrendelte, hogy az építkezést irányító két páternek a munkálatok alatt a várban szállást, a tisztartó asztalánál ételt adjanak. A munkára a jeszenői (Jasenov) várban dolgozó fundáló mestert rendelte, aki a kőműveseket is felügyelni fogja.² Az építkezés pontos menetét nem ismerjük. A gróf

2. A jezsuita templom és kolostor főhomlokzata (1774)

parancsára a városbíró és az esküdtek annak az öt háznak értébecslését elvégezték 1636-ban, ahová a földesúr a kollégium épületeit szánta.³ Három év múlva még egy házat fölbecsültek, azok mellé, *az mely házokat Collegium helyére böcsöltünk volt.*⁴ 1641-ben egy házat megvettek 50 forintért.⁵ Bár Ungvárt 1644-ben II. Rákóczi György (1621–1660) hadai megostromolták, a következő évben meghalt az alapító is, a jezsuita páterek hamarosan mégis át tudtak költözni új helyükre. A több mint egy évtizede fölbecsült házak közül végül négyért fizetett 1650-ben Jászberényi Tamás, jezsuita rektor.⁶

A rendház a Thököly-felkelés alatt súlyos károkat szenvedett, mivel a kurucok 1684-ben elfoglalták a várost, Homonnai Drugeth Zsigmondot Kassán kivégezték, a kollégiumot pedig az időközben lutheránussá lett egykori növendéke, Galambos Ferenc felgyújtatta. A város egy év múlva már behódolt I. Lipótnak (1655–1705), 1690 körül a jezsuiták is visszatértek, de a kollégium csak 1694-ben nyílt meg újra. 1708-ban a jezsuitáknak ismét el kellett hagyniuk Ungvárt – a szécsényi országgyűlésnek a Jézus Társaságot sújtó határozata értelmében –, ekkor az épületben a katonaság ismét nagy károkat tett. A szatmári béke (1711) után tértek csak vissza, a kollégiumukat viszont 1718-ban nyitották meg újra.⁷

Az első ungvári jezsuita ház templomának formájáról egyelőre nem tudunk semmit. A második, jelenleg is fennálló templomot 1732-ben kezdték építeni,⁸ pontos befejezési és szentelési dátumát nem ismerjük.⁹ A régi templomban a bontást megelőző utolsó szentmisét 1734. szeptember 14-én mutatták be,¹⁰ ekkorra már az új templom szentélye is elkészülhetett.¹¹ 1740-ben az egész épület készen állt,¹² a következő évben már a templom szentély padozatának elkészítésére hagyományoztak egy nagyobb összeget.¹³

A jezsuita rend templomainak a XVI–XVII. század folyamán kikristályosodott elrendezését követi az ungvári

épület is: nyújtott szentélye egyenes záródású, két oldalán sekrestyékkel, felettük oratóriumokkal; a hajó hosszanti oldalain három-három oldalkápolna nyílik. A hajó végében, a két torony között orgonakarzat emelkedik, az oldalkápolnák felett a tornyokból megközelíthető oratóri-

3. A székesegyház ikonosztázionja

4. Az ikonosztázion királyi ajtaja

umfolyosók húzódnak. A hajót és a szentélyt fiókos dongaboltozat fedi. A templom eredeti belső elrendezését és a főhomlokzat eredeti kialakítását az 1774-ben készített felmérési rajzok őrizték meg¹⁴ (1–2. kép). A hajó egyszerű kialakítású, kevés tagozattal variált főhomlokzatán egy kőkeretes kapu és három nagy ablak nyílt. Az órával ellátott tornyokat tört profilú, gazdagon megformált sisakok fedték, a szentély felett hagymasisakos huszártorony emelkedett.

A JEZSUITA TEMPLOM SZÉKESEGYHÁZZÁ ALAKÍTÁSA

A munkácsi görögkatolikus püspökök számára a XVIII. század folyamán egyre sürgetőbbé vált új székház építése, mivel eredeti székhelyükről, a Munkács mellett fekvő Csernek-hegyi kolostorból a század közepére ki kellett költözniük. Először Munkács városában fogtak új rezidencia építéséhez, de a munka félbemaradt.¹⁵ A munkácsi püspökséget, amely a XVII. század végétől kezdve a katolikus kánonjog értelmében nem számított önállóknak, ha-

nem az egri püspök joghatósága alá volt rendelve, Mária Terézia csak 1771-ben tudta katolikus értelemben is önálló egyházmegyeként megalapítani.¹⁶ Ekkoriban merült föl, hogy a püspöki székhelyet telepítsék át Ungvárra, a hadi funkcióját veszített várba, amelyben kellő átalakítás után a szükséges intézményeket is el lehetne helyezni. A kamarák és az udvar között folyó több évi tárgyalás után, Franz Anton Hillebrandt udvari főépítész javaslatára úgy döntöttek, hogy az egykori jezsuita rendházat alakítják át püspöki palotává, a templomot székesegyházzá, a várat pedig a szeminárium foglalhatja el. A jezsuita javakat 1775-ben, a várat csak a következő évben adták át Bacsinzky András munkácsi püspöknek (1772–1809).¹⁷

A jezsuita templom belsejét a bizánci rítus igényei szerint kellett átalakítani. Szent Kereszt titulusa megmaradt, de búcsúját nem május 3-án, a Szent Kereszt föltalálása ünnepén, hanem szeptember 14-én, a Kereszt felmagasztalása napján tartják, mivel a bizánci hagyomány az előző ünnepet nem ismeri. A jezsuiták idejéből származó főoltár a nagymihályi (Michalovce) plébániatemplomba ke-

5. A püspöki trón

rült.¹⁸ A szentélybe körüljárható, baldachinos oltárt és két előkészítő asztalt, a diadalívbe monumentális, pompás rokokó faragványokkal díszített ikonosztáziont építettek, amelynek alsó sora négy alapképből és három kapuból áll, fölötté az ünnepek, apostolok és próféták sora következik, az egészet a Kálvária jelenete koronázza (3–4. kép)

A székesegyház új berendezésének elkészítésére Franz Feck kassai faragóval szerződtek 1776-ban.¹⁹ A mester három év múlva meghalt, de az ikonosztázionnal, oltárokkal már készen volt. Az ikonok festőjére vonatkozó adat nem ismert, alkotójukat az egyházmegyében előszeretettel foglalkoztatott Spalinszky Mihállyal és Tádéval azonosította stíluskritikai alapon Puskás Bernadett.²⁰

Az ungvári ikonosztázion érdekes részlete a királyi kapu fölött kialakított, három ereklyetartó vitrin. A középsőben lévő, Kereszt-ereklyét rejtő, filigránnal és kövekkel díszített ezüst kereszt Matheus Sallmann bártfai ötvös műve 1785-ből.²¹ Az oldalsó, kisebb méretű vitrinek Mária Teréziától kapott ereklyetartói mára elvesztek.²²

A szentély kifestését Andreas Tritina eperjesi művész kezdte el, aki 1777-ben meghalt, a munkát feltételezhetően Sebastian Hirschlinger fejezte be 1782-ben.²³ A dekoratív, látszatarchitektúrát alkalmazó falkép a XIX. századi átalakítások ellenére őrzi barokk formáját. A hajó és az oldalkápolnák eredeti festésére nincs adatunk, mostani falképeik a XX. századból származnak.²⁴

A székesegyházhoz méltó püspöki trón elkészítésére 1779-ben Johann Feckkel szerződtek (5. kép).²⁵ A hajó déli oldalán fölállított trón faragott keretét püspöki jelvények díszítik, baldachinjának párkányán Bacsinzsky püspök címere is helyet kapott. A trónnal szemben helyezték el a szószéket, amely szintén Johann Feck munkája lehet. A szószék formája szokatlan, mivel nincs kosara, hanem pódiumszerű részen áll a fölolvásó. Keretornamentikáját további püspöki jelvények díszítik. A szószék és a püspöki trón háttámláján lévő festmények (Szent Pált apostol, illetve Krisztus főpap) csak 1789-re készültek el, valószínűleg egy Máriapócon élő bazilita festő, Barsonuphius Laucsák művei.²⁶

A mellékoltárokat is átalakították, szobraikat eltávolították, képeiket kicserélték, valószínűleg Spalinszky Mihály munkáira. Jelenleg három oltár főképe barokk: az északi oldal középső kápolnájában a Keresztrefeszítés, a bejárattól számított első északi kápolnában Szent András (1778) és a déli oldal első oltárán Keresztelő Szent János.²⁷ Az oromzati képek viszont ezeken az oltárokon is XIX. századiak, a többi mellékoltár a XX. század első feléből származik.

A templom átalakítási munkáinak nagyobb részével 1780-ra elkészültek, a fölszentelésére október 15-én, a királynő patrónájának (Nagy Szent Teréz) ünnepén került sor. Az ekkor már súlyos beteg uralkodót gróf And-

6. A székesegyház északnyugatról

rassy István királyi biztos képviselte. Bacsinzsky püspök szentelési beszédében hosszan méltatta a királynő kegyeit, amelyekkel egyházmegyéjét elhalmozta.²⁸

A barokk átalakítás nemcsak a székesegyház belsejét, hanem a külső megjelenését is érintette. Jelenlegi, eklektikus külső formáját viszont 1876–1877-ben, a Vallásalap támogatásával zajló átépítések során nyerte el (6. kép).²⁹

A székesegyház története a XX. században is változatosan alakult. Kárpátalja szovjet megszállása után a görögkatolikus egyházat Sztálin parancsára likvidálták, a templomokat elvették, a papokat üldözték, Romzsa Tódor püspököt 1947. november 1-jén a kórházban megmérgezték. A székesegyházat az orosz ortodox egyháznak adták át 1949-ben, csak 1991-ben vehette birtokba újra a görögkatolikus közösség.³⁰ A 2001-ben boldoggá avatott Romzsa Tódor püspök ereklyéit a Szent Kereszt-oltárban helyezték nyilvános tiszteletre. Ikonja és a főbejárat fölötti három medalionba helyezett Deészis csoport mozaikjai Puskás László görögkatolikus pap, művész munkái.

JEGYZETEK:

- ¹ A homonnai alapításról: MOLNÁR A. 2009. 95–146. Az ungvári rendház története: BLANÁR 1913.
- ² Az 1640-es alapítólevél szövegét közli: BLANÁR 1913. 29–41. – eredetije: MOL, E 152, 115. d. Fasc. 14. No 17. f 74–85. A kollégium alapítását III. Ferdinánd csak 1649. április 28-án hagyta jóvá. BLANÁR 1913. 50.
- ³ MOL, E 152, 114. d. Fasc. 11. No 29. f 95.
- ⁴ MOL, E 152, 114. d. Fasc. 11. No 30. f 96.
- ⁵ Kőrösi Szabó Jánostól vették meg a vendégfogadó mögötti utcában lévő házat, s még a homonnai rektor fizetett érte. MOL, E 152, 114. d. Fasc. 11. No 34. f 106.
- ⁶ Az eladást a városbíró előtt rögzítették 1650. január 7-én. Varga András, Thuri Gáspár és Lakatos Márton háza a Vár utcában, Hertzeg Jánosné, Csiszár Erzsébet háza viszont a Gyapjú utcában állt. (Utóbbi utca merőleges lehetett az előbbire.) MOL, E 152, 114. d. Fasc. 11. No 37. f 109. Ugyanebben az évben, ápr. 22-én, a Kollégiumtól északra megvettek még egy házat. MOL, E 152, 114. d. Fasc. 11. No 38. f 111.
- ⁷ BLANÁR 1913. 59–64., 170–174.
- ⁸ *Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Societatis JESU* [továbbiakban: *Historia Domus*] f 56v. Budapest, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Levéltára. Itt közlik az alapköbe helyezett emlékirat szövegét is.
- ⁹ 1734-ben már részletesebben írnak a templomról, bizonyos méreteit is rögzítik. *Historia Domus* f 60v. Az építkezés még 1738-ban is tartott, a munkálatokat felügyelő Valentius Scherzer ez év decemberében halt meg Kassán. *Diarium Collegii Ungvariensis factis jesuiti* [...] ab 1734. f 60r. Budapest, Egyetemi Könyvtár, Ab 127.
- ¹⁰ *Diarium Collegii Ungvariensis factis jesuiti* [...] ab 1734. f 11r. Budapest, Egyetemi Könyvtár, Ab 127.
- ¹¹ Kiss Ferenc jezsuita levele Hunyady György jezsuitának (Pécs, 1734. július 24.), amelyben a templom elkészült szentélyét említi. MOL, E 152 Acta Jes. 115. d. Fasc. 13. No 9. f 78–79.
- ¹² A munkácsi egyházmegye schematizmusau ezt az évet tekintették a jezsuita templom befejezési dátumának. SCHEMATISMUS 1876. 10.
- ¹³ MOL, E 152 Acta Jes. 115. d. Fasc. 13. No 24. f 106–107.
- ¹⁴ Alaprajz: ÖStA HKA, Kartensammlungen, Rb 159/2. (1. kép) Homlokzati rajz: uo.: Rb 159/8. (2. kép) A két rajzról: *Maria Theresia* 1980. 196.
- ¹⁵ A munkácsi görögkatolikus püspökség székhelyváltozásait először Hodinka Antal történész (1864–1946) tárgyalta az egyházmegye törtériját földolgozó munkájában. HODINKA 1909. 663–704.; TERDIK 2013.
- ¹⁶ Az egyházmegye függetlenségi küzdelmeiről: HODINKA 1909. 597–621.; BARAN 1973.; VANYÓ T. 1986. 107–113.
- ¹⁷ HODINKA 1909. 680–681.; KELÉNYI 1976. 53. Hillebrandt jelentése: ÖStA HKA, Kamerale Ungarn, RNr 720, Fasc. 33/3. Nr. 21 ex anno 1776. f 133.
- ¹⁸ KRÉSÁNEK 2009. 952.
- ¹⁹ DAZO, fond 151. opisz 1. no 2533. – szövege: TERDIK 2013. Feltételezett terveit közölte: ПРИЙМИЧ 2007. 154.
- ²⁰ PUSKÁS 2008. 191–192. Az ikonosztázion hátoldalán ószláv felirat emlékezik meg Vidra Ferdinánd 1858-as felújításáról. Az Istenszülő és a Tanító Krisztus alakkép átfestett arca az ő stílusát idézi. Biztosan nagyobb felújítás történt 1939-ben, illetve a XXI. század első éveiben is.
- ²¹ TERDIK 2013.
- ²² Kőszeghy Elemér ingó műemlékek leltára. Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár.
- ²³ TERDIK 2013.
- ²⁴ SZENTIVÁNYI 1943. 10.
- ²⁵ DAZO, fond 151. opisz 1. no 2762. f 3r. – közölve: TERDIK 2013.
- ²⁶ TERDIK 2013.
- ²⁷ PUSKÁS 2008. 209. 198–199.
- ²⁸ Zsatkovics Kálmán fordításában a beszédeket közölték: *Görög Katolikus Hírlap*, 1904. 28. sz. 7., 29. sz. 7.
- ²⁹ A székesegyház újjáépítéséről részletesebben ír, és a két torony gombjaiba elhelyezett feliratok szövegét közli: SCHEMATISMUS 1878. 12–15. A bal oldali toronygomb felirata szerint a tervet Lukse-Fábry Béla építész, közlekedésügyi minisztérium mérnöke készítette, és munkatársai voltak Wirth Ferenc budapesti, illetve Major József munkácsi építőmesterek.
- ³⁰ СИРОХМАН 2000. 20.

A fényképeket Mudrák Attila (3–6) készítette, az archív anyagok forrása: ÖStA HKA Kartensammlungen, Rb 159/2 és Rb 159/8 (1–2).

Az ungvári Szent Kereszt görögkatolikus székesegyház és a püspöki palota konzisztórium termének falképei

„A kassai és ungvári székesegyházak, mint a közös történelem központjai” című program keretében¹ megkezdett munkálatok során lehetőség kínálkozott arra, hogy az ungvári görögkatolikus székesegyház egyik kitüntetett pontján, a szentélyboltozaton kutatásokat lehessen végezni. A programba közel 100 m²-nyi falkép feltárását és konzerválását ütemezték be.

Az 1980-as években a falképet igen jelentős beavatkozás érte, ezért erősen átalakított formában maradt fenn. A szakszerűtlen átfestések olyan erős nyomokat hagytak rajta, hogy lehetetlenné tették a festmény korának és technikájának meghatározását. A falkép barokk stílusát csupán a kompozíció általános jellegzetességei alapján lehetett felismerni. Pontos attribúció hiányában az ukrán szakirodalom a XIX. században működő Vidra Ferdinánd egyházmegyei festő művének tekintette.

A falkép eszmei középpontját a sugarakkal körülvevő Isten-szem ábrázolása jelenti. A háromszögben látható szem a barokk kor egyik kedvelt szimbóluma az építészeti díszítésben és a festészetben egyaránt. A szemet övező sugarak áthatolnak felhőkön, közöttük puttókat, illetve

négy angyalt láthatunk. A kompozíciót a pillérek nyugvó konzolokra helyezett, világos színű párkány övezi.

A boltozaton végzett első föltárások váratlan eredményeket hoztak. Az 1980-as években végzett átfestés alatt olyan falképekre bukkantunk, amelyek jól képzett művész művei, és stílusukban egyáltalán nem hasonlítanak Vidra Ferdinánd munkáira. További kutatóablakok megnyitásával arra a következtetésre jutottunk, hogy a korábbi rétegekben egy még régebbi, sokkal melegebb színskálájú falkép rejtőzik. Úgy döntöttünk, hogy a későbbi festményt kell meghagynunk, mert a régebbi falkép a vakolat négy helyen történő kiegészítése miatt jelentős mértékben elveszett, így a legkorábbi réteg feltárása során a falkép egysége megszűnt volna.

A jelenlegi püspöki palota és székesegyház épülete az 1640–1646 közötti évekből származik, építésükhöz a fedezetet és a földterületet Ung vármegye ispánja, gróf Drugeth János adta.² Az építkezéssel kapcsolatban számos nyitott kérdés maradt, így a falfestmény legkorábbi rétegének XVII. századi datálása nem oly egyszerű. A következő átépítés a kutatók szerint az 1740-es években

1. Kürtöt fújó angyal. Mennyezeti falkép részlete a püspöki székház konzisztórium termében

2. II. József portréja. Falkép részlete a püspöki székház konzisztórium termében

történhetett. Ez arra is utalhat, hogy a legkorábbi falképek a XVIII. század közepére tehetők.

A szentély falképeinek XVIII. századi datálására a palota ún. Konzisztórium termében tett váratlan felfedezések nyújtanak újabb alapot. A palota eredetileg kétszintes, téglalap alaprajzú építmény volt, amelyet 1846 és 1848 között átépítettek.³ Ekkor egy új, a régire merőleges épülettömböt is emeltek: az északi oldal lejtőjén a palotát egy háromemeletes, két nyolcszögletű oldaltoronnyal díszített épületrésszel bővítették. Az első emeleti terem közül méreteiben is kitűnik a Konzisztórium terem, amely az épület régebbi részéhez tartozik. A terem megnevezése a latin eredetű konzisztórium (lat. *consistorium*, összejöveteli hely) szóból ered. A keleti egyházak hagyományában a konzisztórium a főpap vezetésével működő tanácsot jelenti, amely az egyházmegye irányításával kapcsolatos kérdéseket vitatja meg.⁴ Ezen oknál fogva a helyiség csakis 1775 után kaphatta ezt az elnevezést, miután az épület a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye tulajdonába került.

Miután a palota 2010-ben visszakerült az egyházmegye tulajdonába, megkezdődött a terem felújítása, melynek során kicserélték a padlózatot, és föltárták a falakat. Ekkor kerültek elő a rendkívüli barokk falképmaradványok, ezért a munkálatokat leállították, és 2011-ben a Lembergi Nemzeti Művészettudományi Akadémia restaurátorai folytatták azokat. Megtörtént a felső meszelési rétegek alapos és szakszerű eltávolítása, a szakemberek feltárták a töredékeket, megerősítették a vakolat elvált részeit, és helyreállították a sérüléseket.

A termet díszítő, festett kompozíciónak a falakat tagoló, a masszív koronázó párkányt hordozó ikeroszlopok váltakozása egyfajta dinamikát kölcsönöz. A koronázó párkány fölött az égbolt tárul fel. A festés színvilága

viasszafogott, kimért, színei a törtszürke alapon megjelenő meleg okkerságtól egészen a rideg lilás-szürkéig terjednek. Mesterien épül fel a látszatarchitektúra, amihez a festő néhány fókuszpontot alkalmaz. Az ablakközökben a színvilág kissé eltérő, meleg árnyalatokra, aranyozás alkalmazására épül.

A mennyezeti kép szerkezete spirális, a sötét felhőket ábrázoló színek sokasága mintha a boltozat középpontja felé törne. További színek könnyed hozzáadásával a művész két angyalcsoportot ábrázolt. Az első csoportot két kis angyal alkotja, akik lábukkal a felhőkre támaszkodnak, kezükben egy Mária Terézia császárné arcvonásait idéző arcképet ábrázoló medalliont tartanak. Fölöttük további két angyal mintha egyszerűen leszállna a magasból, őket más színekkel festették meg. Az egyik, a püspöki kápolna felőli oldalon, kürtöt fúj, amelyen egy zászló lobog a következő felirattal: *Vivat Maria Teresia (1. kép)*. A boltozat túlsó oldalán egy kis angyal vörös díszpárnán az osztrák főhercegek koronáját tartja, mögötte jogar és kard látható. Ezek alapján arra lehet következtetni, hogy a képet az uralkodó magasztalására, Mária Terézia megdicsőítésére alkották. Ez segíti a kép datálását is, hiszen Bacsinzky András püspök meghívta pártfogóját a székesegyház és a palota 1780-as felszentelésére. Ez a dátum lehet a készítés ante quemje: feltehetően éppen ebben a teremben fogadhattak volna egy ilyen magas rangú személyt.

A Konzisztórium terem falképeinek elemzése során számba kell venni a barokk stílusjegyeket. A festésmód (különösen az építészeti elemek szerkesztési elvei, a hozzákapcsolódó angyalokkal) valójában a XVIII. század elejére volt jellemző. Ez figyelhető meg a trencsényi (Trenčín) jezsuita templomban található monumentális falképen, a Xavéri Szent Ferenc apoteózisán, amely Christoph Tausch munkája⁵ Erre a festészetre a csekély fizetéssel ékesített látszatarchitektúra jellemző. A Konzisztórium teremben is – Tausch alkotásaihoz hasonlóan – az oszlopsorokat és mellvédeket alkalmazó, fejlett látszatarchitektúra figyelhető meg. Tausch-ról tudjuk, hogy Andrea Pozzo tanítványa, és mindketten jezsuiták voltak. Tausch összes művét a XVIII. század első két évtizedében alkotta, ezért az ungvári palota falképeinek vizsgálata azt is sugallhatná, hogy azokat a XVIII. század első felére helyezzük, és egy jezsuita mester alkotásának tekintsük, mivel a XVIII. század végi alkotásokra, mint például Franz Anton Maulbertsch falképeire,⁶ a valóságghú virágok, kagylódíszek, szalagok ábrázolása a jellemző.

Az ungvári templom 1740-es években zajló újjáépítését figyelembe véve a falképek legkorábban a század közepén keletkezettek, de a császári család ábrázolása miatt ez nem valószínű. Andrij Pocsekva, a feltárást végző restaurátor csapat vezetőjének megfigyeléseken alapuló véleményét figyelembe véve arra lehet következtetni, hogy a császári csa-

lád ábrázolásai nem utólagosak, hanem az eredeti kompozícióhoz tartoznak. A császári személyek domborművet idéző portréi az ablakok felett találhatóak. A központi ablaknyílás felett Mária Terézia császárné arcképe látható, tőle balra fia, II. József, jobbra férje, I. Ferenc István (2. kép). A falképeket a medalionok alapján a XVIII. század közepénél korábbra nem datálhatjuk, figyelembe véve azt is, hogy Mária Terézia csak 1740. október 20-án lépett trónra. Az 1745-ben a Szent Római Birodalom császárává választott és 1765-ben elhunyt I. Ferenc István lotaringiai herceg ábrázolása⁷ utalhatna az 1760-as évekre is. II. Józsefet viszont 1765-ben nevezték ki társuralkodóvá Mária Terézia mellé, és ungvári ábrázolásán a festett díszes kezdőbetűk (ahogy ez az akkori pénzérmékre is jellemző volt) úgy tisztelik, mint teljes jogú uralkodót. A medalionon olvasható felirat: IOS.(EPHUS) II D.(EI) G.(RATIA) R.(OMANORUM) I.(MPERATOR) S(EMPER) A(UGUSTUS) GER(MANIAE). IER(USOLIMAE). REX – szabad fordításban: „II. József Isten kegyelméből örökös Római császár, Németország és Jeruzsálem királya”. A falképek keletkezésének idejét így 1765-től korábbra semmiképpen sem tehetjük. Viszont az

3. Angyalok. Mennyezeti falkép részlete a székesegyház szentélyében

ifjú II. József ábrázolása nagyon hasonlít a korai pénzérmék domborműveire, különösképpen azon a dukáton, melyet Körmöcbányán 1783-ban vertek. Ezért úgy gondoljuk, hogy a falképek leginkább az 1770-es évekből, vagyis Bacsinszky András püspök idejéből származnak.

A falképeket tehát 1775 és 1780 közé datáljuk. Céljuk a császárné és a Habsburg-ház iránti tisztelet kinyilvánítása volt, ami akkoriban ebben a régióban nem számított kivételes jelenségnek. Az államhoz fűződő különleges viszony nyomát láthatjuk például Zúgó (Гукаивий) község Szentlélek eljövetele templomának ikonosztázán,⁸ ahol az egyik ikon felett a császári címet is ábrázolták. Ezt a királynőnek a görögkatolikus egyház iránt mutatkozó szeretetével lehet magyarázni. A látszatarchitektúra barokk elemei is a Magyar Királyságra voltak jellemzőek a XVIII. század első felében.

A szentély falképeinek egyes motívumai, a virág vázák, illetve a világos párkányok, a Konzisztórium teremben látható motívumokhoz hasonlítanak. Ezek alapján a szentély falképeit is a XVIII. század végére tehetnénk. A nagy angyalok ábrázolása, különösen a kissé durva rajz, ugyanakkor arra utalhat, hogy a szentélyben és a teremben különböző művészek tevékenykedtek (3. kép).

Mára az alkotások szerzőinek a meghatározása jelent fontos kérdést. Ennek érdekében az első lépéseket megtettük, hiszen nemrég vált ismertté egy igen érdekes dokumentum, mégpedig a Bacsinszky András püspök és Matthias de Bilges festőművész által 1778-ban kötött szerződés. Ezen okirat bizonyíthatná a falképek 1779–1780-as keletkezését, amely egybeesne az általunk stíluskritikai alapon feltételezett időponttal. Viszont Terdik Szilveszter szerint a falképet Andreas Tritina eperjesi művész kezdte el, aki 1777-ben meghalt, és a munkát feltételezhetően a homonnai Sebastian Hirschlinger fejezhette be.⁹ Nyilván a kérdés eldöntése további alapos és gondos kutatást igényel. Jelenleg annyit állíthatunk biztosan, hogy a Kárpátalján megvalósított projektnek köszönhetően egy XVIII. század végi, jelentős falképpel gazdagodtunk.

A fényképeket a szerző készítette.

JEGYZETEK:

¹ Nyilvántartási száma: HUSKROUA/0901/057.

² Сова 1937.

³ Жариков 1985. 160–207.

⁴ Релігієзнавчий словник 1996. 164.

⁵ GARAS 1955. 256.

⁶ HABERDTZL 2006.

⁷ Огуй 2008. 354.

⁸ Приймич 2007. 130.

⁹ Ld. *Terdik Szilveszter*: Ungvár, egykori jezsuita templom, görögkatolikus székesegyház c. tanulmányát e kötetben.